

ПРЕГЛЕД

Св. 194, Књ. XVI, Год. XIV, фебруар 1940

Балкан

(Белешка једног балканофила)

Полуострво, нарочито кад је витко и вретенасто, дакле много отргнуто од згрудваног континента и згрудваног људства, то је заиста засебан свет. По свему засебан: по клими и екзистенцијама живих бића; по чудним путевима који са стена падају у мора и галије; по духу и култури, по вери, по друштву и политици. Зато што је такво полуострво много обличено морем, и чувано многим мореузима, тешко продире у њега човек, обичај, идеја и роба, али кад уђе, онда само тешко може натраг и напоље. Полуострва много апсорбују, резервоари су. На полуострвима, стога, изводе се многе промене, врши се у току времена велики број експеримената, теориских и практичних, у области чисте мисли, културног рада, државних устројстава, политичких метода. Треба се сетити Скандинавије: њен мир траје више од сто година; међусобни политички споразуми остварени су на основи разума и пријатељства — да ли су збиља тамо на далеком северу ишли за Платоном! — њихове културно друштвене тековине јединствене су. Сетити се треба Италије: раскидана на онолико држава и разних државних управа колико цела Европа није имала, а ипак са хуманизмом и уметношћу од које је сва земља музеј, а музеји свих других земаља пуни и пополни. Сетити се треба Балкана: са античком Грчком и средњевековном Византијом на њему, са најчудеснијим продуктима старог и средњег века.

Када људи и књиге кажу: Грчка, Византија, некако тако кажу као да је Грчка лебдела међу облацима, а Византија у маглама Ориента, час црним и пакленим, час светлוצавим и тамјанисаним. Међутим, једно и друго је Балкан, био, и остао, по директном крвном и идејном наследству у народима који живе на Балкану од старина. Грчка, са својим сјајним творцима у филозофији и у уметности, са својом сјајном политич-

ком мишљу која је обухватала све државне идеале и све партичке принципе, и на себи проучавала и све државне прогресивне државне проласти — балкански је продукт. Византија, то чудо од државног организма, који се из тоталних рушевина поново диже, који је даровитошћу и идеалном ватром по једном само човека, владара или војсковођа, из смрти васкрсавао — балкански је продукт. И што даље све више, јер се јединствени тај државни организам стезао са својом силом, поносом и трагедијом више и више, док се није стегао у један једини балкански град, Визант или Цариград, то седмо или двадесет седмо чудо Балкана, са својом баснословном историјом политичком, верском, културном и некултурном.

Полуострво је засебан свет. Државе и народи на њему, као у један брод укриан, морају имати један општи политички проблем и политички идеал, ма колико иначе различити били. Балкан долази у обзир пре свих држава на Балкану, када год је моменат тежак и опасан, свеједно да ли опасан политички или културно. (Хоће ли Балкан једаред отворити очи уславане, и видети свој огромни културни капацитет, ако замахне као целина?) Аристотел у Политици каже: »цело предњачи деловима; сврха предњачи интересима и средствима; ко са општим нема везе, и нема шта да му да, тај није грађанин, тај је или бог или животиња.« Балканским државама, које са Балкана не могу никуда и никоме, Балкан је целина и сврха. Балкан је дакле сам собом и проблем и идеал. Земља уопште, зато што носи и држи и државе и народе, имала би бити први чинилац у теоријама о државама и политикама. На откинутом полуострву, земља је не само чинилац као земља, него једна врховна категорија: Балкан је Балканцима без разлике врховни појам из којег се тек сви други појмови изводе.

Стран свет и страни политичари обично немају никакво, или имају само слабо знање и искуство балканско. А ако га имају какво такво, из посебних политичких разлога приказују Балкан увек као разбијен брод, и који још и даље љуља бура неслоге и нетрпељивости, и који неминовно мора да држи неко споља, да не потоне. Стран свет, зато, истиче увек као проблем Балкана само проблем поједине државе балканске, тачно оне која у даном моменту заборавља своје полуострво. На Балкану пак, или се то трпи, или се оно заборавља: заборавља да смо целина. А ту заборавност стран свет најбоље зна од свих балканских знања. И ипорује се Балкан као целина, а појединости и проблематичности балканске, важне по политику и страног света, називају се свим могућим терминима, само да се не би истакло да су то делови општег проблема и општег идеала балканског.

Balkan

Balkanski svet treba potsetiti na Balkan, i na sjajne tradicije Balkana. Može nam se, bogato, da pri gledaњу u ono što je bilo, što se imalo i znalo, ostanemo pri mistu balkanskim navodima i pri Balkancima. Platon je pisao: »da свака форма државе пропада само због унутрашњих грешака... да се међусобни однос држава и управа квари само због неразума... да се принципи и идеали не смеју презатегнути, јер од презатегнутих принципа прскају странке, а од презатегнутог идеала државе... да је за поредак једне државе, или за међусобне односе држава и управа (ма и најразноврсније смешаних облика) да су потребни, сем слободе, разум и пријатељство«. Све су то ванредно мудре и тачне мисли баш једног полуострвљанина, са тенденцијом да се ствари сврше на полуострву, домаћим разумом и пријатељством. И не треба се сажаливо смешити Платоновим идејама на полуострву које је чувено и разглашено по неслогама и нетрпељивостима, и то и у Платоновој Грчкој. Не треба се смешити. Има и у историји Грчке и Византије, и у историји Бугара и Срба, сјајних примера да се спасавале ситуације и мир у земљама без војска и без новаца. После, разум и пријатељство све више несташу из политике. Али у новија времена има опет лепих напора да се сетимо од каквих смо сјајних традиција у области мисли, и јунаштва, и прегаралаштва. У новије време иступа пред Балканце политичаре, и пред балкански свет, идеал Балкана: владати и живети, бранити се и развијати се на основи разума и пријатељства.

Остала је Балкану из великих традиција још једна тајна сјајних управљача и регенератора старог балканског света: знали су добро бројати, и тако учавали бројне односе, и кроз бројне односе законе живота и склада. Добро су бројали сељаке, поља, шуме, радне дане и празнике; па градове и позоришта; па битке и гробља; па победе и поразе — из тих бројних односа читали у чему се састоје ред, склад и енергија, и, с друге стране, читали који су они што не знају бројати, не знају бројне односе, не знају да је Јустинијан рекао: »Ко добро броји, тај има право«; а божански Платон записао: »Бројка је даровање божанске васелене...« Ако се народи на Балкану осете Балкан, осете целина, имаће да броје дивне бројке прошлости и садашњости. Велике су бројке сељака, шума, вода, љива; велике су бројке борби за слободу; и безбројне су бројке ваљаности. Јер је Балкан земља сељака, а у сељаку највише оне ваљаности која је — наводимо опет балкански цитат, Аристотела — која је не ваљаност грађанина, него ваљаност опште човечна. А после бројања, остају још разум и пријатељство.

Исидора Секулић